

AZ ARGUMENTUMAZONOSÍTÁS ALAPELVEI

VISZKET ANITA

PTE Nyelvtudományi Tanszék
anita@maya.jpte.hu

1. A téma

A konferencia fő témáját (Elvek, modellek, szabályok) alapul véve jelen cikkemben az elemzés célja nem elsősorban egy vagy több mondat vagy egy bizonyos mondattípus reprezentálása, hanem sokkal inkább a grammatikai modellek vizsgálata. A modelleket abból a szempontból vizsgálom, hogy hogyan reprezentálódik bennük a predikátum-argumentum és a régens-vonzat viszony. A fókuszban három modell áll: a Kormányzás és Kötés elmélete és a Minimalista Program (GB+MP); a lexikai-funkcionális grammatika (LFG); és a generatív argumentum-szerkezet grammatika (GASG). Ezt a vizsgálatot három lépésben hajtom végre:

- a. először ismertetem azokat az alapelveket, amelyek meglátásom szerint mindhárom vizsgált modellre jellemzőek (2. *Elvek*),
- b. másodsor röviden jellemzem a számomra most releváns szempontokból a három modellt (3. *Modellek*),
- c. és harmadszor egy mondattípus elemzését (illetve elemzésének lehetőségeit) vizsgálom meg mindhárom modellben (4. *Szabályok*).

A modellek összehasonlításával és a *Ki van takarítva*. típusú mondatok háromféle elemzésének megmutatásával az a célom, hogy illusztráljam, hogy bizonyos jelenségek attól függően hozhatók vagy nem hozhatók összefüggésbe egymással, hogy mennyire hangsúlyos az elemzésükre felhasznált reprezentációs modellben a lexikon szerepe. Így a lexikonra különböző mértékben támaszkodó modellekben különböző érvelések mentén ugyanazoknak a predikátumoknak különböző argumentum-szerkezetet tulajdoníthatunk: ez pedig némi magyarázatra szorul, amennyiben kiindulásképpen Komlósy (1992) definíciójára támaszkodom, amelyben ő az argumentumot szemantikai, a vonzatot pedig szintaktikai kategóriaként definiálja. Bár természetesen a szemantikai reprezentáció is modell-specifikus, mégis lehet egy olyan elvárásunk, hogy az adott predikátumok argumentumszerkezetének ábrázolása és az anyanyelvi kompetenciánk (hányféle és miféle dolgokról állít az adott predikátum valamit) összhangban legyenek egymással, és így a különböző modellekben se legyenek ellentmondások.

2. Elvek

Ebben a pontban azokat az elveket gyűjtöm össze, amelyeket közösnek tekinthetünk mindhárom modellben.

Bár különböző mértékben, de mindhárom modell támaszkodik a lexikonból származó információkra, és mindhárom modellben a lexikai egység jellemzésébe tartozik, hogy az adott egység milyen argumentumokat, illetve vonzatokat kíván maga mellé. Bár a különböző modellekben a terminushasználat, és az argumentum / vonzat megkülönböztetésének mértéke nem azonos, az további hasonlóság közöttük, hogy különböző eszközökkel ugyan, de mindegyik modell a lexikonban határozza meg

- (A) a bővítményeinek számát és kötelező vagy nem kötelező voltát,
- (B) valami olyan információt, ami alkalmas a szintaxisban a beazonosításra (a kategóriáját vagy a grammatikai funkcióját, esetleg a grammatikai esetét, vagy hogy külső / belső argumentum-e), valamint hogy
- (C) a predikátum milyen viszonyban van a bővítményeinek a saját argumentumaival.

Ezeknek az információknak tehát mindegyik esetben tárolódniuk kell a lexikonban és aztán meg kell jelenniük a modellben. A reprezentációnak aztán nem csak a technikája más ezekben a különböző modellekben, hanem a reprezentálás szintje / grammatikai modulja is.

Nézzük külön-külön, hogyan érvényesülnek ezek az elvek az emlegetett modellekben!

3. Modellek

Ahhoz, hogy a fent kimondott elveket, illetve az alkalmazásuk különbségeit be tudjam mutatni a különböző modellekben, összehasonlítom, hogy melyikben hogyan kell elemezni az (1) és a (2) mondatokat. Ezeknek a mondatoknak az elemzésére már kiforrottnak tekinthető eljárások vannak, legalábbis a GB-ben és az LFG-ben, így alkalmasak erre az illusztrációra.

- (1) *Péter meg akarja látogatni Marit.*
- (2) *Láttam Marit megérkezni.*

3.1. GB + MP

A létező transzformációs generatív keretben elkészült elemzések közül most az Alberti–Medve (2001)-re hivatkozom, mivel ez a számomra releváns szempontokból nem különbözik a legújabb minimalista programban adható elemzéstől, és könnyebben áttekinthető.

Az (1) mondatban két predikátumunk van: az *akar* és a *meglátogat*. Az előbbi finit igeiként a mondat fő predikátuma, míg az utóbbi ennek alárendelt nem finit predikátum. Az *akar* ige lexikai jellemzésében Alberti–Medve (2001) szerint szerepel, hogy

- (A) két kötelező argumentuma van;
- (B) egy DP és egy predikatív bővítmény, Alberti–Medve (2001) szerint InfP;
- (C) az *akar* ige alanyi argumentuma referenciálisan megegyezik az alárendelt predikátum alanyi argumentumával.

A *meglátogat* predikátumnak

- (A) két kötelező argumentuma van (Most eltekintek attól a jelen esetben technikai kérdéstől, hogy az igekötő argumentuma-e az igének. Az Alberti–Medve (2001) elemzése szerint igen.);
- (B) és ez két DP. A
- (C) irreleváns, mert a *meglátogat*-nak nincsen predikatív bővítőménye.

Ezek a lexikai információk mind megjelennek a szintaktikai reprezentációban (ágrajzban):

- (1') [TP [DP Péter_i] [T' [T OP_{topik}] [VP [AdvP meg] [V' [V akarja] [DP Ø_i] [InfP [Inf_r] [Inf látogatni] [DP PRO_i] [DP Marit]]]]]]].
- (A) az *akar* ige testvércsomópontjaként két helyet generálunk¹, ugyanúgy, ahogy a *meglátogat* ige testvércsomópontjaként;
- (B) az *akar* ige testvércsomópontjainak kategóriái DP és InfP, a *meglátogat* ige esetén ez két DP. Mivel a *meglátogat* predikátum nem finit alakban van jelen, az ő alanyi DP-jét nem töltheti ki a felszíni struktúrában elhangzó elem, csak nyom vagy PRO;
- (C) hogy a két lehetőségből (nyom vagy PRO) melyik fogja kitölteni az alárendelt predikátum alanyi argumentumát, azt valójában a főpredikátum lexikai tulajdonságai határozzák meg.

Az *akar* ige külön tematikus szerepet oszt az alanyának, és mivel ebben a modellben egy lánc csupán egy tematikus szerepet kaphat, az *akar* alanya és a *meglátogat* alanya nem alkothatnak egy láncot. A (3) mondatban a *fog* nem oszt saját tematikus szerepet az alanyának, így *Péter* a *meglátogat* külső argumentumaként generálódik, és mozgatóssal kerül a felszíni szerkezetben a mondat alanyi vonzatának pozíciójába. Az (1) mondatban a kontrollviszonyok biztosítják a mondat alanyi DP-jének és az alárendelt predikátum alanyi DP-jét kitöltő PRO-nak a referenciális azonosságát.

(3) Péter meg fogja látogatni Marit.

- (3') [TP [DP Péter_i] [T' [T OP_{topik}] [VP [AdvP meg] [V' [V fogja] [DP Ø_i] [InfP [Inf_r] [Inf látogatni] [DP Ø_i] [DP Marit]]]]]]].

Mint az eddigi elemzésből is kiderült, ez a modell nem tesz különbséget szemantikai argumentum és szintaktikai vonzat között. Valamint ez az elemzés önmagában még nem ad számot az *akar* főpredikátum és az alárendelt predikátum tárgyának határozottságbeli egyeztetéséről (erről lásd pl. É. Kiss 1999-et).

A (2) mondat elemzése attól függ, hogy milyenek tételezem fel a *lát* lexikai jellemzését: két vagy három argumentuma van-e, van-e DP-kategóriájú tárgyi argumentuma. A *megérkezik* biztosan egy egyargumentumú ige, amelynek az alanyi argumentumhelyét egy olyan elem tölti ki, ami máshonnan kap esetet (de csak mert a *megérkezik* a mondatban

¹ Természetesen ez a megoldás, amikor az alany egyike a többi, hasonlóan testvércsomópontként generált vonzatnak, nem számít igazán standard megoldásnak a GB/MP-ben, inkább É. Kissnek (pl. É. Kiss 1992) a magyarra vonatkozó, már hagyományosnak tekinthető elképzeléseit követi. Azért választottam mégis ezt az Alberti–Medve-féle modellt, mert talán épp a leegyszerűsített volta miatt könnyebben és áttekinthetőbben tudom megmutatni rajta az olyan speciális igék, mint az *akar* vagy a *lát* argumentumszerkezetét.

infinitivuszi alakkal van jelen: ez az eset-nem-adás nem az adott ige tulajdonsága), ilyen módon szintaktikai kapcsolatba kerül a főpredikátummal, Komlósy (1992) definíciója értelmében vonzata lesz a főpredikátumnak.

A szintaktikai fában ez a lexikai információ a következőképpen reprezentálódik: a, amennyiben a *lát* mellett csupán egy alanyi és egy propozicionális argumentumhely generálódik, akkor a *Marit* megkaphatja az esetét speciális, ún. külső esetadással (sztenderd GB-elemzés).

(2') [VP [V' [V *Láttam*] [DP pro_{én}] [_{InfP} *Marit megérkezni*]]].

b, Ha az Alberti–Medve (2001)-féle alkalmazását tekintem a magyar nyelvre a GB-modellnek, akkor elképzelhető egy olyan megoldás is, hogy ha a *lát* ige két argumentumhely, de három vonzatpozíció generálódik testvércsomópontként, és így a tárgyi vonzatának ő nem oszt tematikus szerepet, akkor a *Marit* mozgatóval kerülhet a *lát* melletti testvér (és egyben argumentum / vonzat) pozícióba, és ekkor a *megérkezik* alanyi argumentumának helyét egy nyom tölti ki (sztenderd MP-ben ugyanezt a jelenséget úgy fogalmazzuk meg, hogy az alárendelt tárgynak a főmondati pozícióját azonosítjuk az AgrO specifikálójával, és nem a *lát* argumentumszerkezetére bízunk a megoldást).

(2'') [VP [V' [V *Láttam*] [DP pro_{én}] [DP *Marit*_i] [_{InfP} *megérkezni* [DP Ø_i]]]].

c, Ha a *lát* ige három, tematikus szereppel is ellátott argumentumpozíciója van, akkor ún. tárgyi kontrollról beszélünk, és ekkor a *megérkezik* alanyi argumentuma egy PRO. A *lát* alanyi argumentumáról még nem esett szó: ezt egy *pro* tölti ki a modellben megszokott módon, amelynek a jelenlétére és jellemzőire a főpredikátum inflexiós jegyei utalnak.

(2''') [VP [V' [V *Láttam*] [DP pro_{én}] [DP *Marit*_i] [_{InfP} *megérkezni* [DP PRO_i]]]].

Összefoglalva: a 2. fejezetben felsorolt (A), (B), (C) információknak ebben a modellben is a lexikonból kell származniuk, hiszen különben a (2) mondatban egyaránt lehetséges lenne az alanyi és a tárgyi kontroll, de ebben a transzformációs generatív modellben az (A), (B), (C) információknak pontról pontra reprezentálódniuk kell a szintaktikai fában is.

3.2. LFG

Az előbbi gondolatmenetet az LFG-elemzéssel egybevetve tűnik ki igazán, hogy mennyire azonos a két modellben feltételezett lexikon és argumentumstruktúra.

Az LFG-beli elemzésben Komlósy (2001)-re támaszkodom.

Az (1) mondat esetében az argumentumstruktúrák az (A) és a (C) kérdésben megegyeznek a 3.1. pontban ismertetettekkel. Az LFG lexikonbeli jellemzése annyival mond többet a (feltételezett) transzformációs modellbelinél, hogy külön definiálja a predikátum-argumentum és a régens-vonzat viszonyokat, így már a lexikonban elmondja, hogy az alárendelt predikátum tárgyával határozottság szempontjából egyeztetni kell a főpredikátumot, mint vonzattal a régenst.

Az *akar* argumentumszerkezete az LFG-ben:

$$\text{akar, } V (\uparrow\text{PRED}) = \text{'AKAR } (x, \lambda yf(y)) <(\uparrow\text{SUBJ}), (\uparrow\text{XCOMP})> (\uparrow\text{OBJ})'$$

$$(\uparrow\text{OBJ}) = (\uparrow\text{XCOMP SUBJ})$$

Tehát az (1) mondat az LFG-ben egy ún. funkcionális kontroll-szerkezet, ami kb. megfelel a GB-beli kontroll-viszonynak (korábbi terminussal: *equi*-nek). A (B) szempontból az LFG az argumentumok grammatikai funkciójára vonatkozó információt ad az ún. lexikai vagy argumentum vagy a-struktúrában. A nagy különbség nem is a lexikális jellemzésben van a GB-moddal, hanem abban, hogy ezekből az információkból mi jelenik meg az összetevős struktúrában: ebben a modellben lexikon és szintaxis párhuzamos szerepet kap: a felszíni / összetevős / kategoriális szerkezet vagy c-struktúra reprezentálja a szórendet és a grammatikai kategóriákat, szófaji információkat, és e két (a- és c-) struktúra unifikációja alkotja meg a mondatot végül reprezentáló f- (funkcionális) struktúrát. Tehát a lexikai információk nem kódolódnak újra a frázisstruktúráért és a szórendi viszonyokért felelős c-struktúrában.

Ez a különbség jelenik meg a (2) mondat GB- és LFG-beli elemzésében is. A *lát* ige a-struktúrájából egyértelműen ki kell derülnie, hogy a *Marit* tárgyi vonzata a *lát*-nak, hiszen tárgyesetet kap tőle. Kérdés azonban, hogy argumentuma-e, vagyis történik-e thematikus szerepadás is. Ha igen, akkor a 3.1. pontban ismertetett c, elemzéssel állunk szemben: tehát tárgyi funkcionális kontroll- (vagy GB-sen tárgyi kontroll-, *equi*-) ígével.

Az *lát* argumentumszerkezete az LFG-ben, amennyiben az háromargumentumú:

$$\begin{aligned} \textit{lát}, V (\uparrow\text{PRED}) = \textit{'LÁT} (x, \lambda yf(y)) <(\uparrow\text{SUBJ}), (\uparrow\text{XCOMP}), (\uparrow\text{OBJ})\textit{'}} \\ (\uparrow\text{OBJ}) = (\uparrow\text{XCOMP SUBJ}) \end{aligned}$$

Ha nem, akkor a b, elemzés lép életbe: vagyis a *lát* ige két argumentuma van, egy alany és egy propozíció, viszont három vonzata, és a *lát* tárgyi vonzata egyben alanyi argumentuma a *lát* propozicionális argumentumának, tehát a funkcionális kontroll egy másik típusával állunk szemben, amelyet a GB mozgatóval old meg (régii GB-s terminussal: ún. *raising*, emeléses szerkezettel).

Az *lát* argumentumszerkezete az LFG-ben, amennyiben az kétargumentumú:

$$\begin{aligned} \textit{lát}, V (\uparrow\text{PRED}) = \textit{'LÁT} (x, \lambda yf(y)) <(\uparrow\text{SUBJ}), (\uparrow\text{XCOMP})\textit{'}} \\ (\uparrow\text{OBJ}) = (\uparrow\text{XCOMP SUBJ}) \end{aligned}$$

A 3.1.-ben ismertetett a, elemzésre az LFG-ben nincsen lehetőség, mert ha nem definiáljuk a *lát* mellett a *Marit*-t sem argumentumként, sem vonzatként, akkor tárgyeset megjelenését sem tudjuk kifejezni, leírni. A másik elemzésbeli különbség a *lát* alanyi argumentumának megjelenítésében van: az LFG-ben ugyanis a *láttam* ige alanyi argumentuma, mint névmás, már a lexikonban megjelenik, és az összetevős szerkezetben nem is része a reprezentációnak, abban az értelemben, hogy nem külön csomópont a c-struktúrában. Ugyanakkor ez azzal is együtt jár, hogy két külön lexikai egységként kell megjeleníteni a *pro*-val kitöltött és a kitöltetlen argumentumú predikátumokat.

3.3. GASG

A GASG megközelítése némileg különbözik a másik két modelltől. Azért éppen erre a három modellel esett a választásom, mert rajtuk keresztül fokozataiban lehet bemutatni a lexikon térnyerését a szintaxis felett (így egyben a modellek megjelenésének időbeli dimenzióját is figyelembe véve). A GASG-beli elemzések ismertetésekor nem tudok kialakult gyakorlatra hivatkozni, hiszen egy, alapjaiban ugyan jóldefiniált, de gyakorlati

elemzések terén még kiforratlan modellről van szó. Próbálom tehát érzékeltetni az elemzések fő gondolatait, technikáit.

A GASG-ben minden információt a lexikonban jelenítünk meg. A lexikonbeli információk négy részre bonthatóak: az azonosításhoz szükséges sajtátest (amely a modell jelenlegi állapotában megegyezik a mondatban található betűsorrall), a szintaktikai, a szemantikai, valamint a kettő kapcsolatát megteremtő információk. A szintaktikai információk körébe tartozik, hogy milyen környezeti szavakra hivatkozik az adott lexikai egység, vagyis mely további szavak megjelenését kívánja meg a mondatban: ebben az értelemben tehát minden lexikonbeli elem régens, és majdnem minden lexikonbeli elem vonzat, hiszen a hivatkozások (a jelzőktől és a szabad határozóktól eltekintve) kétirányúak. A szemantikai információkhoz az tartozik, hogy milyen referensekre vonatkoztatjuk az adott lexikai egységet, mint predikátumot: ilyen értelemben minden lexikonbeli elem predikátum, hiszen valamilyen referensről kell állításokat tennie, ez pedig lehet akár maga a szituáció, mint referens.

Az *akarja*, illetve a *meglátogatni* lexikai jellemzése a GASG-ben (csak a számunkra releváns információkra korlátozva, tehát a megelőzési és szomszédossági feltételekre, valamint a szemantikai tulajdonságokra vonatkozó információkat itt mellőzöm):

$\Lambda_3 = \langle \{v_3 = akarja\},$
 $\{fin.pres(v_3), mood.decl(v_3), v.tr(v_3),$
 $n(\alpha, V3.11), 3(\alpha, V3.11), arg.nom(\alpha, V3.11, v_3), \quad /ez\ az\ első\ környezeti\ elem:\ az\ alany$
 $n(\alpha, V3.21), 3(\alpha, V3.21), arg.acc(\alpha, V3.21), ref.def(\alpha, V3.22), /a\ tárgy$
 $arg.fin(\alpha, V3.31, v_3), arg(V3.11, V3.31)\}, \quad /a\ főnévi\ igenév$
 $\{\}, \{\}\rangle$

$\Lambda_4 = \langle \{v_4 = meglátogatni\},$
 $\{nonfin(v_4), v.tr(v_4),$
 $n(\alpha, V4.21), arg.acc(\alpha, V4.21), \quad /alanyról\ itt\ semmit\ sem\ mond,\ mivel\ nem\ keres$
 $fin(\alpha, V4.31), arg(V4.11, V4.31)\}, \quad rá\ konkrét\ szót,\ sajtátestet,\ csak$
 $\quad a\ szemantikában\ referenciális\ azonosságot$
 $/a\ tárgy$
 $/a\ finit\ ige,\ amely\ majd\ meghatározza$
 $a\ meglátogatni\ alanyi\ argumentumát$
 $\{\}, \{\}\rangle$

Az (1) mondatban az *akar* három környezeti elemet fog keresni: egy alanyt, egy tárgyat, amivel egyeztet határozottságban, és egy főnévi igenevet, amiről elmondja azt is, hogy ugyanarról tesz alanyaként állítást, amiről maga az *akar*. Amit eddig állítottunk, az, ha technikai különbségek adódnak is, a lexikonbeli tartalmát tekintve megegyezik a 3.1. és a 3.2. pontokban ismertetettekkel. A *meglátogatni* esetében azonban némiképp más a helyzet: neki is keresnie kell valamit a mondatban, ami megfelel számára, mint predikátum számára, egy alanyi argumentumnak, és keresnie kell az ezt bevezető referenciális elemet is (névelőt vagy tulajdonnevet), de nem ismeri ennek az esetét és egyéb szintaktikai jegyeit. Ezért kénytelenek vagyunk feltételezni a *meglátogatni*-ban egy olyan ismeretet, hogy tudja, hogy a mondatban van egy ige, aminek az alánya az ő alanyi referense is

egyben: így tehát a lexikonban fel kell tételeznünk egy másik *meglátogatni*-t, amely ugyanezt állítja a mondatban szereplő finit ige tárgyáról, lásd (4) mondat.

(4) *Láttam Pétert meglátogatni Marit.*

Ha esetleg ez a mondat kevésbé elfogadható, akkor tekintsük a következőket:

- (4) a. *Láttam Pétert levinni a szemetet.*
b. *Láttam Pétert megjönni.*

A *meglátogatni* (vagy a *levinni*) ezen túl még keres egy finit igét (vagy valami más állítmánynak megfelelő valamit: hogy ezt hogyan lehet jól definiálni, még nem lehet tudni. A rendszer egyelőre nem kezeli a névszói predikátumokat.), és egy tárgyat (valamint annak referenciális pillérét²) is.

A különbség a lexikon egyeduralkodó szerepéből származik: mivel nincsen absztrakt struktúrát építő szintaxis, ezért minden lexikai egységnek „önállóan” kell gondoskodnia a saját környezetéről, és pl. egy másodlagos predikátum nem bízhatja az argumentumainak definiálását a mondat főpredikátumára, hiszen ők nem épülnek össze semmiféle szerkezeté. Ennek következtében nem kell olyan struktúrákat építenünk, ami túl lenne a szavak szintjén, és aminek a tárolása és szabályokba foglalása plusz kapacitásokat igényelne, cserében viszont a lexikonunk sokszorosára nő.

A (2) mondatban a *lát* ige két referensről állít valamit, de csak egyet keres a mondatban: az LFG-hez hasonlóan ez az a *lát*, aminek egyik argumentumát *pro* tölti ki (noha a GASG-ben nincsen ilyen testetlen elem, mint a *pro*, gyakorlatilag ugyanarról van szó, mint az LFG-ben: a szükséges információt hordó jegyek már a lexikonban kötöttek). De nem csak ez a kétfajta *lát* van, hanem meg kell különböztetnünk a főnévi igenevet vonzó *lát*-ot a csak tárgyat vonzótól: ez a különbség azonban, noha nem hangsúlyoztuk ennyire, a másik két modellben is megjelenik. Tehát a *lát* ebben az esetben keres egy tárgyat, valamint egy főnévi igenevet, és azt is tudja, hogy a tárgya egyben a főnévi igenevének az alánya. De még nem szóltunk arról, hogy vajon hol van az a referens, akiről a *lát* ige mint a látás tárgyáról nyilatkozik. Véleményem szerint ez kétféle lehet: bevezetheti ezt a referenst a *lát*-tal tárgyesettel egyeztetett főnév (ha tulajdonnév, akkor ő maga, ha nem, akkor a névelője), de felfoghatjuk úgy is, hogy a *meglátogatni* által bevezetett szituációs referens az, amire a látás vonatkozik, ebben az esetben pedig a *lát* nem hivatkozik argumentumaként a *Marit* által bevezetett referensre. Ebben az értelemben a GASG-féle elemzés a 3.1.-ben ismertetett elemzések közül a vagy a b.-vel vagy a c.-vel azonos, tulajdonképpen ebből a szempontból tehát nincsen számottevő különbség a modellek között.

Vagyis az 1. pontban megfogalmazott elvárásunk, hogy a különböző modellekben argumentumszerkezetként, lexikonbeli tartalomként összefoglalható információk alapvető szempontból azonosak, az eddigi példamondatok elemzése során igazolódott.

² A GASG-ben minden ige / igenév az argumentumait alapértelmezésben referenciálisnak tekinti, és ezért a főnéven kívül keres hozzájuk egy névelőt is, amely azt a referenst bevezeti, akiről a predikátumban megfogalmazott állítás szól. Így egy-egy predikátum keresése két pilléren történik: egy névszói és egy referenciális pilléren.

4. Szabályok

Egy konkrét mondatcsalád elemzésén keresztül bemutatom, hogy az eddig felsorolt elvek hogyan realizálódnak az ismertetett modellekben, és milyen reprezentációs különbségeket okoznak. A bemutatás célja nem egyszerűen a modellekről való még részletesebb beszámoló, hanem sokkal inkább annak megmutatása, hogy ha figyelembe vesszük a lexikonból származó információkat, esetleg nem tekintünk azonosnak vagy összetartozónak olyan jelenségeket, amelyeket e nélkül a feltételezés nélkül is meg lehet magyarázni.

Ezt az érvelést a következő módon mutatom be: alapul veszek egy nagyon alapos és részletes Minimalista Programbeli elemzést (Tóth 2000), és ugyanazoknak a mondatoknak elkészítem az LFG- és a GASG-elemzésük vázlatát, és végül egybevetem a három elemzés során feltételezett argumentumszerkezeteket. Az összehasonlítás alapján azt állapítom meg, hogy a Tóth (2000) által megállapított argumentumszerkezetbeli különbség az időjárás- és személytelen mondatok között nem szükségszerűen következik az adatokból. Az elemzésekben felhasznált mondatok a következők:

- (5) a. *A bőrönd be van pakolva.*
b. *A szoba ki van takarítva.*
- (6) a. *(A bőröndbe) be van pakolva.*
b. *(A szobában) ki van takarítva.*
c. *Havazik.*
d. *Hideg van.*
e. *Hidegnek/ hideg van.*
f. *Hideg/ az van.*
g. *Betegnek/ beteg volt.*
h. *Beteg/ az volt már.*
i. *Kati/ az beteg.*
j. **Katinak/ Kati beteg.*
- (7) a. *Holnap reggelre nem kell [a bőröndnek bepakolva lennie].*
b. *Öt órára muszáj [a szobának kitakarítva lennie].*
- (8) a. **Holnap reggelre nem kell [bepakolva lennie].*
b. **Öt órára muszáj [kitakarítva lennie].*
c. *Márciusban már nem kellene [havaznia].*
d. *Márciusban már nem kellene [hidegnek lennie].*

A kérdés, amelyre minden modellben keresem a választ megegyezik Tóth (2000) kérdésével: mi az alanya a *Ki van takarítva*. (6b) mondatnak?

4.1. MP: Tóth (2000)

Tóth Ildikó válasza erre a kérdésre az, hogy nincs alanya ennek a mondatnak, ez egy ún. személytelen szerkezetű mondat, és mint ilyen, cáfolja a kiterjesztett projekciós elvnek az univerzális voltát.

Röviden ismertetem az érvelés gondolatmenetét.

A (8a), (8b) mondatok agrammatikusságát az okozza, hogy a főnévi igenév személyjegyet semmi sem ellenőrzi a mondatban, márpedig a Minimalista programon belül az

összes értelmezhetetlen jegy ellenőrzöttsége a grammatikusság egyik kritériuma. Ez a személyjegy ebben a mondatban két oknál fogva maradhat ellenőrizetlen: vagy azért, mert az alanyi vonzat helyét kitöltő expletív *pro* nem képes ilyen ellenőrzésre, vagy azért, mert nincs is alanyi pozíció a mondatban, így a jegy-ellenőrzés sem történhet meg.

A (7a), (7b) mondatok grammatikusak, mert a ragozott főnévi igenév megkapja a maga lexikális alanyát, ami a jegyellenőrzést végre tudja hajtani.

Mit lehet mondani a (8c), (8d) mondatokról, amelyekről például Komlósy (1994) azt állítja, hogy nincsen alanyuk. Az eddigi gondolatmenet alapján akkor ezeknek a mondatoknak is agrammatikusoknak kellene lenniük a személyjegy-ellenőrzés elmaradása miatt. Tóth (2000) szerint két oka lehet, hogy ezek a mondatok mégis grammatikusak: vagy nem expletív, hanem argumentumszereppel bíró *pro* tölti ki az alanyi vonzatpozíciójukat (szemben (8a), (8b) mondatokban megjelenő expletív *pro*-val), vagy van alanyuk (szemben azzal a lehetőséggel, hogy a (8a), (8b) mondatokban egyáltalán nincsen alany). Tehát mindenképpen azt kell feltételeznünk, hogy az időjárásigéknek van alanyuk, csak az a kérdés, hogy ez egy argumentális vagy egy expletív alany (*pro*)-e.

Szólnak további érvek amellet, hogy az időjárásigéknek van alanyuk, és ez nem egy expletív *pro*. Például az, hogy állhatnak *-ván*-nal, aminek pedig referenciális alanya kell, hogy legyen, mint a (9) mondatban, vagy hogy kontrollálhatnak PRO-t, mint a (10), (11) mondatokban:

(9) *Hajnalodván*³ / *-va, *pro*_{mi} *elindultunk hazafelé.*

(10) *Hirtelen befelhősödött, korai szürkületet okozva.*

(11) *Óriásit villámlott, megvilágítva az égboltot.*

Tehát úgy tűnik, hogy az időjárásigéknek nem egyszerűen van alanyuk, hanem ez nem is egy expletív *pro*, Tóth (2000) megfogalmazása szerint egy ún. kváziargumentum.

És mi következik ebből az ún. személytelen szerkezetekre: a (8a), (8b) mondatokra? Az, hogy vagy nincs alanyuk, vagy ez egy expletív *pro* (hiszen a (8a), (8b) és a (8c), (8d) közötti szembenállások így is magyarázhatóak lennének). Azonban germán példák⁴ is mutatják, hogy vannak valódi alanytalan szerkezetek, tehát a KPE nem univerzális, így gazdaságossági elv alapján a magyarban is feltételezhetjük, hogy ezekben a mondatokban nincs alany.

Összefoglalva tehát Tóth (2000) érveit, elmondhatjuk, hogy a (8a), (8b) és a (8c), (8d) mondatok különbsége arra mutat, hogy különböző argumentumstruktúrát kell feltételeznünk, legalábbis a külső argumentumait tekintve, az időjárásigék és az ún. háztartás igék személytelen használata között. Arra, hogy az időjárásigéknek van egy kváziargumentumszerű alanyuk, a példamondatokban megjelenő különbségen túl független érvek is utalnak. Tehát a fenti (8) mondatok különbségéből, a germán példákból és a gazdaságossági elvből együttesen kikövetkeztethetjük, hogy a (8a), (8b) mondatoknak nincsen alanya. Ebben az esetben a létege egyes szám harmadik személyű alakja egy default személyrag, de ilyen

³ Komlósy (1992) alapján megjegyezzük: Komlósy azt állítja, hogy a *-ván/-vén*-képzős határozói igeneveknek lehet saját alanyuk, de ez még nem jelenti azt, hogy ne képezhetnék őket adott esetben alanytalan igéből, és ekkor természetesen saját alanyuk sem lesz.

⁴ pl. *Gestern wurde getanzt.* Tóth (2000)

default személyrag nincsen az infinitivuszi ragok között, tehát ezért agrammatikusak a (8a), (8b) mondatok.

Hogyan lehet ehhez a Minimalista programbeli elemzéshez kötni az Alberti–Medve (2001)-féle speciális, nem standard MP-modellt? Hiszen a 3.1. pontban az ő modelljükön keresztül szemléltettem, hogy az argumentumstruktúrával kapcsolatos (A), (B), (C) információs elveknek mindhárom modell (GB+MP, LFG, GASG) eleget tesz, és ezáltal érvényes kérdésként tehető fel modellenként és összehasonlítva, hogy mi az a bővítmény (argumentum-, illetve vonzat-) -struktúra, amely az elemzett mondatok esetében a lexikonban reprezentálódik (A-elv). Úgy vélem, hogy az érvelés a két modellben található eltérések ellenére megállja a helyét, mert a számomra releváns kérdésekben nincsen eltérés, vagyis abban, hogy a lexikonban ismernünk kell:

- (A) a bővítmények számát és kötelező / nem kötelező voltát,
- (B) valamilyen információt, ami alkalmas a bővítmények szintaktikai azonosítására (pl. külső / belső argumentum),
- (C) azt, hogy a predikátum milyen viszonyban van a bővítményei saját argumentumaival.

A Tóth (2000)-ben használt MP-ben a vonzatok megjelenésének és elhelyezkedésének motivációja a jegyellenőrzés, míg Alberti–Medve (2001) nem fektet akkora hangsúlyt az egyeztetési (vagy más, finomabb szintaktikai-morfológiai) viszonyok korrekt ábrázolására, megelégszik az argumentumstruktúra és a szórend minél inkább ellentmondásmentes szintaktikai reprezentációjával. Alberti–Medve (2001)-ben a (8a), (8b) típusú mondatok elemzése nem szerepel, és a könyv írói az időjárásigék alanytalan szerkezetére voksoltak, de Tóth Ildikó tanulmányai után nyilván már ők is az általa kidolgozott elemzést preferálnák, mert nehéz lenne egy ilyen transzformációs-generatív modellben más módon különbséget tenni a kétféle mondat szintaktikai szerkezete között, ahol az egyes inflexiók (mint például a főnévi igenév személyragja) aktív, önálló, a hozzájuk kapcsolódó lexikai elemtől (ebben az esetben az igenévtől) is függetleníthető szerepet kapnak a szintaxisban.

4.2. LFG

Az LFG-elemzés megadásához részben különféle (a bibliográfiában felsorolt) LFG-tankönyvekre támaszkodom, részben Komlósy (1994)-beli elemzésére az időjárásigékről.

Az LFG-beli elemzés elkészítéséhez előbb meg kell határoznunk azokat a lexikai egységeket, amelyekből kiindulunk: jelen esetben elsősorban a *kitakarít* igét.

Egy LFG-lexikonban legkevesebb kétféle *kitakarít* igét kell feltételeznünk:

*kitakarít*₁: Ágens, Téma, (Hely) – ld. (5b), (7b) mondatok

*kitakarít*₂: Ágens, (Hely) – ld. (6b), (8b) mondatok

Természetesen mindegyiknek lesznek további verziói, például aszerint, hogy az alany argumentumhelyüket a lexikonban kitöltjük-e egy *proval* vagy sem. A két aktív *kitakarít* ige argumentumszerkezete megváltozik a lexikonbeli passzíválás folyamata után. Ennek a folyamatnak a lényege, hogy az alany elnyomódik és a rangsorban következő thematikus szerepű argumentum kerül alanyi pozícióba:

passzíválás után:

*kitakarít*₁: Ágens elnyomódik, Téma kerül alanyi pozícióba.

*kitakarít*₂: Ágens elnyomódik, teljesen személytelen szerkezet. Nincs alany.

Így már a lexikai információk alapján érthető a (7a), (7b), illetve a (8a), (8b) mondatok különbsége. Feltételezzük, hogy a (7b) mondatban szereplő *kitakarít* ige a *kitakarít*₁ a lexikonból, ahol a passzíválás után a Téma (*a szoba*) kerül alanyi pozícióba, míg a (8b) mondat esetén a *kitakarít*₂-vel van dolgunk, amelynek a passzíválás után nem lesz alanya. A létige igenévi személyragja az LFG-ben ugyanakkor bevezet egy argumentumot, de ennek a passzívált *kitakarít*₂ nem tud tematikus szerepet adni, így a mondat agrammatikus lesz.

Felmerül a kérdés, hogy milyen lehet akkor az időjárásigék argumentumszerkezete, ha azok mellett megjelenhet grammatikus mondatban ragozott főnévi igenév. Komlósy (1994) alapján az időjárásigék argumentumszerkezete a passzívált *kitakarít*₂ argumentumszerkezetének felel meg, tehát nem tartalmaz alanyt. Ezért ebben az esetben azt kell feltételeznünk, hogy az időjárásigék ragja nem utal argumentumra: sem finit, sem nem finit ragozás esetén.

Hol van az a különbség a két elemzésben, ami lehetővé tette, hogy (legalábbis az időjárásigék tekintetében) ellentétes következtetésre jussunk? A kérdést külön hangsúlyossá teszi, hogy a 4.1.-ben ismertetett elemzés egyik sarkalatos pontja, hogy a kétféle mondat-típusnak nem lehet hasonló az argumentumszerkezete (a külső argumentumot tekintve). És fontos megjegyeznünk azt is, hogy az LFG-ben ismertetett elemzés az időjárásigék tekintetében érvelhetne ellenkezőképpen is: feltételezhetnénk, hogy az időjárásigék ragja, akár finit, akár nem finit személyragról van szó, automatikusan bevezet az egység lexikai leírásában, az a-struktúrában egy *pro* alanyi argumentumot, így az alanyi vonzat soha nem jelenhet meg elhangzó alakban. Csak ezután arról is gondoskodni kellene ennek az elemzésnek, hogy milyen tematikus szerepe legyen ennek az argumentumnak. De a jelen tanulmány szempontjából ezek közül a megállapítások közül valójában az az egy releváns, hogy nem befolyásolná a (8a), (8b) mondatok LFG-beli elemzését az, hogy az időjárásigék tartalmazó mondatokat hogyan elemzem.

4.3. GASG

A GASG-ben a határozói igenevek elemzését még nem dolgoztuk ki részletesen. A most következő elemzés-vázlatokat a bibliográfiában megadott Alberti cikkek alapján készítettem el, koncentrálna a témában most releváns információkra, így teljesen figyelmen kívül hagyva a szórendi megköötéseket.

Ahogy már 3.3.-ban is láttuk, egy GASG-beli elemzésnél nem az a legfőbb kérdés, hogy mi a mondat főpredikátumának az argumentumszerkezete, és aztán ebből mi realizálódik vonzatként, hanem, hogy a mondat bármely (és egyben mindegyik) szava milyen további szavak jelenlétét kívánja meg a mondatban, milyen formában és milyen távolságban. Ezért egy GASG-elemzés elkészítéséhez nem elegendő a *kitakarít* ige argumentumszerkezetét megvizsgálnunk: a (8a), (8b) mondatok minden szaváról meg kell állapítanunk, hogy milyen szavak alkotják az elvárt környezetét. De ennél is fontosabb talán jelen elemzésünk szempontjából, hogy minden szóról, mint predikátumról, meg kell állapítanunk, hogy melyik referensről állít valamit, mint argumentumáról, és azt a referenst melyik

mondatbeli egység vezette be, mint referenciális elemet a mondatba, illetve a mondat szemantikai struktúráját alkotó DRS-be (diskurzuszreprezentációs struktúrába). Ilyen referenst bevezető elemek lehetnek a mondatban például a determinánsok, a tulajdonnevek, a névmások vagy az igék, igenevek személyragjai. Fontos megemlíteni, hogy a GASG-ben mindig bevezetődik egy referens, ami lehetővé teszi, hogy a mondat által leírt szituációra is vissza tudjunk utalni. Ezt nevezzük szituációs referensnek, és ezt mindig az adott állítást megfogalmazó predikátum vezeti be.

A mondat főpredikátumának tekinthető *kell* ige több példányban fog szerepelni a lexikonunkban. Most csak azokat a lexikai egységeket vegyük figyelembe, amelyeknek az egyik vonzata propozíció. Ezek közül is legalább kettőt tudunk megkülönböztetni:

- a. *kell*₁ (episztemikus): szükséges, hogy valami úgy legyen (pl. Bekapcsolva kellett hagynom a gépet, másképp nem gyulladhatott volna ki.)
- b. *kell*₂ (deontikus): valakinek kötelessége, hogy valamit tegyen (pl.: Bekapcsolva kellett hagynom a gépet, ez volt a főnök utasítása.)

A háztartásigéket tartalmazó (8a), (8b) példamondatokban feltételezhetjük, hogy az episztemikus *kell*₁ szerepel, ahogy az időjárásigéket tartalmazó mondatokban is. Ebben az esetben tehát ez a *kell*₁ keresni fog egy főnévi igenevet, és egy olyan szituációs referenst, amiről ő, mint predikátum, állít valamit. Ennek a *kell*₁-nek megfelel környezetként a ragozott és a ragozatlan főnévi igenév egyaránt. Maradjunk annál az esetnél, amikor a *kell*₁ egy ragozott főnévi igenevet keres (és talál) környezeti elemeként. Ez a ragozott főnévi igenév minden bizonnyal bevezet egy szituációs referenst, amire a *kell*₁ is vonatkozhat predikátumként: így a *kell*₁ (számunkra most releváns) igényei ki vannak elégítve.

Kérdés, hogy a *lennie* mit vár el a környezetétől.

Tekintsük most a *lenni*-t a *van* főnévi igeneveként, mivel a példamondatainkban a *van* paradigmájának megfelelő elemeként jelenik meg.

A lexikonunkban nyilván több különböző argumentumszerkezetű *van*-t hoztunk létre. A többfajta *van* közül Szabolcsi (1992)-t követve fel tudunk sorolni legalább hármat: az egyik a kopula, egy másik, amelyik egy alanyt és egy helyhatározót (lokatívusz) vonz, egy harmadik pedig, amelyik az egzisztenciális állítást fejezi ki (Szabolcsinál ez megegyezik a birtoklást kifejező *van*-nal).

Úgy tűnik, hogy a *van*, illetve bármely más finit ige azokban az esetekben, ha nincs kitéve az alanyi argumentuma, maga vezeti be a referenst. A GASG-ben ezzel fejezzük ki azt, amit az LFG-ben a lexikonban *pro*-val kitöltött argumentumhely jelent, vagy amit a GB-ben a *pro* a szintaxisban.

Ez alól kivételnek látszanak a Tóth (2000) által személytelenként emlegetett szerkezetek, amelyekben, úgy tűnik, olyan *van* szerepel, amely nem vezet be referenst a szituációs referensen kívül. Van-e még ilyen *van* ezeken a mondatokon kívül? Bizonyos jelenségek arra utalnak, hogy ezt a *van*-t találjuk meg a következő mondatokban:

- (12) a. *(A bőröndbe) be van pakolva.* = (6a)
- b. *(A szobában) ki van takarítva.* = (6b)
- c. *Hideg van.* = (6d)
- d. *Péter úszni van.*

Elsősorban az szól e mellett, hogy a (12d) mondatban szereplő *van* úgy viselkedik, mint egy segédige a Kenesei (2000) által definiáltak alapján, és így természetesen saját alanyi argumentuma (és referense) sem lehet. A ‘segédigeség’ jellemzői közül most egy releváns jegyet emelnék ki: hogy ennek a segédigei *van*-nak nincsen főnévi igeneves alakja. Erről éppen a Tóth (2000)-ben is használatos *kell*-teszt alapján győződhetünk meg:

- (13) a. **Holnap reggelre nem kell [bepakolva lennie].* = (8a)
 b. **Öt órára muszáj [kitakarítva lennie].* = (8b)
 c. *Márciusban már nem kellene [hidegnek lennie].* = (8d)
 d. ?**Péternek úszni kell lennie.*

Feltételezhetjük tehát, hogy létezik a magyarban olyan *van*, amelynek nincsen alanyi argumentuma, és ezekben a mondatokban éppen ez a *van* szerepel (hogy ez valóban segédige-e mindegyik mondatban, az állításom szempontjából nem lényeges kérdés). Ellenérvnek tűnik, hogy a (13c) mondat helyes: ebben tehát van főnévi igeneve a *van* igének. De feltételezhetjük, hogy a (13c) mondatban nem ugyanaz a *van* jelenik meg, mint a többi (13) mondatban. Ennek a bizonyításához újra hivatkozom a (6)-ban már felsorolt példamondatokra.

- (14) a. *Hideg van.* = (6d)
 b. *Hidegnek/ hideg van.* = (6e)
 c. *Hideg/ az van.* = (6f)
 d. *Betegnek/ beteg volt.* = (6g)
 e. *Beteg/ az volt már.* = (6h)
 f. *Kati/ az beteg.* = (6i)
 g. **Katinak/ Kati beteg.* = (6j)

A kontrasztív topikba helyezésből látszik, hogy másképp helyezhető kontrasztív topikba az alany, és másképp a predikátum egy része. Ha az alanyt teszem kontrasztív topikba, akkor az *az* névmással utalhatok rá: (14c), (14e), (14f). Ha a predikátum egy részét, akkor a kontrasztív topikba a predikátum (ragtalan főnév, melléknév stb.) *-nak/nek*-ragos verzióját tudom betenni, és a mondatban megismételhetem a predikátumot ragtalanul: (14b), (14d), és éppen emiatt nem jó a (14g), mivel a tulajdonnév nem lehet a predikátum része.

Ebből az következik, hogy a (14a) mondatnak két lehetséges szerkezete van. Az egyik az, amelyet a (14b)-ben látunk, ahol a *hideg* a predikátum része, a *hideg van* tulajdonképpen egy időjárásige, ahol a *van* segéd-funkciókat tölt be. A másik pedig az, amelynek a belső szerkezetét a (14c) mutatja meg: itt a *hideg* az alanya a *van* létigének. Tehát a (14a) két különböző értelmezésében két különböző *van* szerepel, így lehetséges, hogy a (13c) grammatikus: ez a (14a)-nak a főnévi igenévvel rendelkező *van*-t tartalmazó verziója.

Mi következik ebből a *lennie*-re? Az előbbieken feltételeztük, hogy a *lennie* a segédigeszerű *van* paradigmájának nem része. Amennyiben olyan *lennie*-t tételezünk fel, amelynek szüksége van egy referensre, amelyről állítást tesz, akkor sem egyértelmű, hogy ezt a referenst mi vezeti be a mondatba (az igazi kopula-*van*-hoz tartozó *lennie* esetében még ez a referens-keresés sem egyértelmű).

(15) *Ott kell lennie.*

A (15) mondat esetében a referenst a főnévi igenév személyragjának kell bevezetnie (a *pro* kezelése a GASG-ben).

(16) *Péternek ott kell lennie.*

A (16) mondatban azonban a referenst a tulajdonnév (*Péter*) vezeti be, ezért fel kell tételeznünk (minimum) két különböző *lennie*-t: egyet, amely bevezeti a referenst, amelyről állítást tesz, és egy másikat, amely keresi a mondatban azt az elemet, amely bevezeti a neki is szükséges referenst.

A 4. fejezet fő kérdésére (van-e alanya a *Ki van takarítva.* mondatnak) ezzel az elemzéssel tehát válaszoltunk a GASG keretében is (feltehetően nincsen), ugyanakkor még nem szóltunk az időjárásigék alanyáról. Az eddigiekkel összhangban azt kell megvizsgálni, hogy az időjárásigék milyen referenseket vezetnek be, illetve milyenekre hivatkoznak. Mint a szituációt leíró predikátumok, biztosan bevezetnek szituációs referenst, amire később vissza is lehet utalni. A GASG-ben nem csak nem szükséges feltételezni, hogy ezen túl bármilyen más referensről állítást fogalmaznának meg, inkább problémákat okozna ez a feltételezés, mert ha bevezetnénk alanyi referenst ezeknél a predikátumoknál, akkor a későbbiekben, a szöveggel párhuzamosan épülő diskurzus-reprezentációs struktúrában (DRS-ben) azokra is fogalmazhatnánk meg állításokat, nem csupán a szituációra és annak következményeire vonatkozó állításokat tehetnénk:

(17) *Hirtelen befelhősödött, korai szürkületet okozva.* = (10)
^{???}*Alig látszott (ami befelhősödött).*

(18) *Óriásit villámlott, megvilágítva az égboltot.* = (11)
^{???}*Kékes fényű volt (ami villámlott).*

(19) *Sokáig havazott.* ^{???}*Szürke / nagy / puha volt (ami havazott).*

5. Összefoglalás

A táblázatban összefoglalom, hogy milyen válaszokat adtak az egyes elemzések a feltett kérdésre:

modell	Ki van takarítva.	Havazik.	Összefüggés: (8)-beli mondatok
GB+MP	Nincs alanya.	Van alanya, ami egy ún. kvázi-argumentum: az expletív <i>pro</i> -val szemben lehetővé teszi a kontrollt és referenciális.	Ezzel a kontraszttal magyarázható, hogy miért különbözik a (8)-beli mondatok viselkedése.
LFG	Nincs alanya.	Nincs alanya. Vagy van alanya: egy lexikonbeli <i>pro</i> .	Nincs összefüggés, a különbség lexikai.
GASG	Nincs alanya, de van egy ún. szituációs referens.	Nincs alanya, de van egy ún. szituációs referens.	Nincs összefüggés, a különbség lexikai.

Mindegyik modellben az a válasz a feltett kérdésre, hogy a (6a–b) típusú mondatoknak abban a bizonyos Tóth (2000)-ben definiált személytelen értelemben nincsen alanyuk. A különbség az, hogy sem a GASG-ben, sem az LFG-ben mindebből semmi nem következik az időjárásigékre nézve. Ez az álláspont (hogy nincs feltétlenül argumentumszerkezetbeli összefüggés a személytelen háztartás-igék és az időjárásigék különböző (8) mondatbeli viselkedése között) azzal a további érveléssel is megerősíthető, hogy meglátásom szerint a különböző időjárásigék sem azonosan viselkednek ebből a szempontból. Vannak olyan igék (pl. az *esik*, a *beborult*), amelyekről elképzelhető, hogy van egy implicit alanyuk, amelyre vissza is lehet utalni, vagy legalábbis van egy implicit alanyt is tartalmazó verziójuk, szemben például az *estededik* vagy a *havazik* igékkel, amelyeknek biztosan nincsen abban az értelemben vett alanyuk, amelyre később névmással utalni lehet.

Ennek a kérdésnek a részletesebb tárgyalásától most eltekintek, mivel a konferencia témájához (Elvek, modellek, szabályok) kapcsolódóan ennek a tanulmánynak a célja nem elsősorban egy jelenségkör (a személytelen háztartás-igék) elemzése különböző grammatikai modellekben, hanem a különféle modellekben az elveknek és az ezekből következő szabályoknak a bemutatása, összehasonlítása és ezen elvek és szabályok kölcsönhatásainak elemzése. A tanulmány 2. pontjában összegyűjtöttem azokat az információs elveket (A, B, C), amelyekben véleményem szerint azonosak a vizsgált modellek. A 3. pontban két mondat elemzésén keresztül igyekeztem bemutatni, hogy az általános, pusztán az információ megjelenítését kimondó hasonlóságok milyen konkrét technikákon keresztül valósulnak meg. A 4. pontban ezeknek a különböző technikáknak a következményeit illusztráltam egy nem triviálisan megválaszolható argumentumszerkezetbeli kérdéssel keresztül. Mindegyik modellben megkerestem az erre a kérdésre adható válasz(oka)t.

Az elemzések során a következő általános megállapításokat tehetjük: a 3.1. pontban emlegetett megállapítás, hogy a GB/MP modell nem tesz expliciten különbséget szemantikai argumentum és szintaktikai vonzat között, azzal a következménnyel jár, hogy a modell által kínált, elsősorban szintaktikai reprezentációban nem választható szét, hogy a kapcsolatba kerülő, valamilyen egyeztetési viszonyban álló elemek között mikor áll fenn predikátum-argumentum viszony, és így amikor egyeztetési jelenségekre kell magyarázatot adnunk, nincs olyan ellenőrzésre-korlátozásra alkalmas eszköz, amely támpontot adna arra, mikor tételezhető fel hangalak nélküli bővítvény, és milyen funkcióban. Így a (virtuóz) technikai megoldásoknak tulajdonképpen semmi sem szab gátat.

A 3.2.-ben vizsgált LFG-modell pontosan tükrözi a kiindulásképpen használt argumentum–vonzat megkülönböztetést: az a-struktúrában külön-külön definiálja az egyes lexikai tételekhez tartozó argumentumokat és vonzatokat, valamint ezek kapcsolatát. Mivel Komlósy András nyilvánvalóan LFG-s ihletésű definíciójából indultam ki, ez a pontos megfelelés várható volt, ettől függetlenül nem tartom a gondolatmenetet körbeforgónak. A feltett kérdés nem az, hogy melyik modell mennyiben felel meg ennek a definíciónak, hanem az, hogy milyen következményekkel jár az argumentumszerkezet vizsgálatánál (példaként lásd a 4. pontot) a szemantikai argumentum és a szintaktikai vonzat megkülönböztetése vagy ennek a megkülönböztetésnek a hiánya. (Természetesen mindegyik modell alkalmas a különféle mondatok reprezentálására, az erre vonatkozó eszközeiket a 3. pontban mutattam be.)

A 3.3.-ban ismertetett GASG egy harmadik módon viszonyul ehhez a fogalompárhoz: a lexikonban a definiált egységek nem az LFG-értelemben vett argumentum- és vonzatstruktúrájukkal együtt szerepelnek, hanem a környezetükre vonatkozó igényeikkel, és ennek van alárendelve a szemantikai argumentum- és a szintaktikai vonzatkeret is. Argumentumnak tekintettük azt az információt a 3.3. pontban, hogy milyen referensekre fogalmaz meg állítást az adott lexikai egység, illetve, hogy milyen egyéb mondatbeli szavakkal azonos referenst vár, és hogy melyik mondatbeli elemnek kell ezt a referenst bevezetnie. De valójában itt nem az eredeti definíció értelmében vett argumentumról van szó, sokkal inkább arról, hogy a mondatbeli szavak lexikai jellemzésében az van leírva, hogy ők a mondatához tartozó DRS-ben milyen tulajdonsággal bíró predikátumok. Márpedig ez az információ jelentős mértékben függ attól, hogy az adott szó (lexéma) milyen mondatbeli környezetben fordul elő. Így a GASG sokkal több lexikai egységet kell, hogy feltételezzen, mint az ugyancsak lexikalista LFG. A 3.3.-ban a GASG-re alkalmazott vonzatdefiníció sem egyezik meg a kiindulásbelivel: a szavak lexikai jellemzésében megadott másik információ arról szól, hogy milyen környezeti egységeket keresnek a szavak a mondatban, és azokkal milyen szintaktikai-morfológia egyeztetéseket várnak. Ez a leírás megfelel a régens-vonzat viszonyoknak, és az, hogy ez a keresés kétirányú, az eredeti értelemben vett régens-vonzat viszonyoknak is egy fontos tulajdonságát írja le, de a GASG-ben ez az eljárás sokkal általánosabb, mint az eredeti régens-vonzat viszonytól várnánk. Ugyanis az eredeti definíció (ha csak annyit mondunk, hogy az argumentum szemantikai, a vonzat pedig szintaktikai fogalom), sok kimondatlan egyéb feltételt is tartalmaz, például azt, hogy vonzatként olyan elemeket szokás felvenni, amelyek szemantikai oldalon argumentumok is, ha nem is a szintaktikai régensük argumentumai. Ez az LFG a-struktúrájában egyértelműen reprezentálódik. Mivel azonban a GASG-ben az adott lexikai egységhez tartozó argumentumokat nem soroljuk fel, csak a predikációs és kopredikációs viszonyokat ismertetjük, ezért a környezetként keresett elemek közül sem tudjuk a (hagyományos értelemben vett) vonzatokat „kiválogatni”. A 4.3.-ban adott elemzés bizonyos értelemben mégis közelebb áll a 4.2.-s LFG-s elemzéshez, holott az argumentum–vonzat reprezentációja a GB-belinél is jobban különbözik a kiindulásképpen választott LFG-jellegű definíciótól. A válasz véleményem szerint nem az azonosan lexikalista jellegben van, hanem a mondatban megjelenő elemek (szavak) és a „predikálások” lépésről lépésre való megfeleltetésében.

A vizsgált kérdéssel (a lexikai argumentumstruktúra reprezentálása a szintaxisban hogyan függ össze a jelenségek csoportosításával, illetve a modellben használható érvrendszerekkel) kapcsolatban az elemzések során leszűrődő tapasztalat az, hogy könnyen tűnhetnek szintaktikailag hasonló jelenségek argumentumszerkezetükben is hasonlóknak, vagy éppen ellenkezőleg, különböző jelenségek különbözőnek, a lényeg, hogy összetartozónak addig, amíg az argumentumszerkezetüket a szintaxistól független, jól definiált eljárások alapján is nem teszteljük, legyen ez egy tematikus-struktúra, vagy a referensek bevezetésének meghatározott szabályai.

Hivatkozások

- Alberti Gábor 1998: A totális lexikalizmus grammatikája, in Kenesei István szerk.: *Igei vonzatszerkezet a magyarban*, Budapest, Osiris, 333–385.
- Alberti, Gábor 1999: GASG: The grammar of total lexicalism, in *Working Papers in the Theory of Grammar* 6/1, MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Alberti Gábor 2000: Mi fán terem a “konkordiális nyelvtan”?, in Büky László – Maleczki Márta szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* 4, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 9–41.
- Alberti, Gábor 2001: Morphological relations and idioms in a totally lexicalist grammar, in István Kenesei szerk.: *Argument Structure in Hungarian*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 201–235
- Alberti Gábor – Medve Anna 2001: *Generatív mondattani gyakorlókönyv*, Budapest, Osiris, megjelenés előtt.
- Bresnan, Joan 2000: *Lexical Functional Grammar*, Oxford, Blackwell.
- Chomsky, Noam 1981: *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris.
- Chomsky, Noam 1986: *Barriers*, Cambridge, MA, MIT Press.
- Chomsky, Noam 1995: *The Minimalist Program*, Cambridge, MA, MIT Press.
- É. Kiss Katalin 1999: Mondattan, in: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris.
- Karttunen, Lauri 1986: *Radical Lexicalism*, Report No. CSLI 86-68, Stanford.
- Kenesei István 2000: Szavak, szófajok, toldalékok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 3: Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Komlósy András 1992: Régensék és vonzatok, in Kiefer Ferenc szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan 1: Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Komlósy, András 1994: Complements and adjuncts, in Ferenc Kiefer – Katalin É. Kiss szerk.: *The Syntactic Structures in Hungarian = Syntax and Semantics* 27, New York, Academic Press.
- Komlósy András 2001: *A lexikai-funkcionális grammatika mondattanának alapfogalmai*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Lehmann, Christian 1988: On the function of agreement, in Michael Barlow – Charles A. Ferguson szerk.: *Agreement in Natural Languages: Approaches, Theories, Descriptions*, Stanford, CSLI, 55–65.
- Szabolcsi Anna 1992: *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Tóth Ildikó 2000: Személytelen szerkezetek és expletív alanyok, in Kenesei István szerk.: *Igei vonzatszerkezet a magyarban*, Budapest, Osiris, 127–155.